

О‘ЗBEKISTONDA KРИПТО-AКТИВЛАР BOZORINI HUQUQIY TARTIBGA SOLISH VA ULARNING MOLIYAVIY TIZIM BARQARORLIGIGA TA’SIRI

*Xasanjonov Ismoiljon,
O‘zbekiston Milliy Universiteti,
Huquqiy fanlar kafedrasida stajyor-o‘qituvchisi*

Annotatsiya (Abstract)

Ushbu maqolada O‘zbekiston Respublikasida kripto-aktivlar va blokcheyn texnologiyalarini huquqiy tartibga solishning hozirgi holati va rivojlanish istiqbollari tahlil qilinadi. Kripto-aktivlar bozorining iqtisodiy tabiati, uning milliy moliya-bank tizimiga ta’siri hamda ushbu sohadagi qonunchilik bo‘shliqlari o‘rganilgan. Tadqiqot davomida litsenziyalash, soliqqa tortish va jinoiy daromadlarni legallashtirishga qarshi kurashish (AML) mexanizmlari huquqiy jihatdan baholandi. Natijada, milliy moliya tizimi barqarorligini ta’minlash uchun kripto-bozor ishtirokchilarining huquqiy javobgarligini kuchaytirish va aqlli shartnomalarni (smart-contracts) fuqarolik muomalasiga integratsiya qilish bo‘yicha takliflar ishlab chiqildi.

• **Аннотация:** В статье анализируется современное состояние и перспективы правового регулирования рынка криптоактивов в Узбекистане. Изучены экономико-правовая природа криптоактивов и их влияние на финансовую стабильность. Разработаны предложения по совершенствованию законодательства в сфере налогообложения и AML.

• **Abstract:** This article analyzes the current state and prospects of legal regulation of the crypto-assets market in Uzbekistan. The economic and legal nature of crypto-assets and their impact on financial stability are studied. Proposals for improving legislation in banking and AML sectors are developed.

Kalit soʻzlar

Kripto-aktiv, blokcheyn, moliya huquqi, raqamli iqtisodiyot, regulyator, moliya tizimi, smart-shartnoma, AML (anti-money laundering).

Kirish

Bugungi kunda jahon iqtisodiyotining raqamlashishi moliya huquqi tizimi oldiga yangi vazifalarni qoʻymoqda. Kripto-aktivlar va markazlashmagan moliya (DeFi) tizimlari anʼanaviy bank-moliya institutlariga muqobil ravishda rivojlanmoqda. Ushbu tadqiqotning **dolzarbligi** shundaki, Oʻzbekistonda kripto-davlatlar va birjalar faoliyati qonunan ruxsat etilgan boʻlsa-da, ularning iqtisodiy subyektlar oʻrtasidagi hisob-kitoblarda tutgan oʻrni va huquqiy tabiati toʻliq shakllanmagan. Ishning **maqsadi** — moliya tizimi xavfsizligini taʼminlagan holda kripto-aktivlar aylanmasini huquqiy jihatdan optimallashtirish yoʻllarini koʻrsatishdir.

Adabiyotlar oʻrganilishi (Literature Review)

Kripto-aktivlarning huquqiy maqomini xalqaro miqyosda L. Kaal va S. Nakamoto kabi tadqiqotchilar iqtisodiy va texnologik jihatdan oʻrgangan. MDH davlatlarida moliya huquqi kontekstida bu masalani I. Kucherov va A. Bikova tahlil qilgan. Oʻzbekistonda raqamli huquq va moliya munosabatlarini rivojlantirish muammolari huquqshunos olimlar I. Rustambekov va X. Azizovlarning ishlarida koʻrib chiqilgan, biroq kripto-aktivlarning moliya tizimi barqarorligiga toifalangan huquqiy taʼsiri hali toʻliq tizimlashtirilmagan.

Asosiy qism (Metodologiya va Natijalar)

Tadqiqot metodologiyasi

Ushbu tadqiqotda moliya huquqining fundamental prinsiplari, qiyosiy-huquqiy (comparative legal analysis), tizimli va funksional tahlil, hamda normativ-huquqiy hujjatlarni sharhlash metodlaridan foydalanildi. O‘zbekiston Respublikasi Istiqbolli loyihalar milliy agentligi (ILMA) tomonidan 2022-2025-yillar oralig‘ida qabul qilingan nizomlar, Markaziy bankning pul-kredit siyosatiga oid tahliliy hisobotlari hamda FATF (Finansoviy choralarni ishlab chiqish guruhi) xalqaro standartlari huquqiy tahlilning empirik bazasini tashkil etdi. Kripto-aktivlarning moliya tizimiga ta’siri induktiv mantiq va risklarni modellashtirish usullari yordamida baholandi.

Huquqiy interpretatsiya va tabiati

O‘zbekiston Respublikasi qonunchiligiga ko‘ra, kripto-aktiv — blokcheyn tizimidagi qiymat va egallik huquqini ifodalovchi, raqamli yozuvlar majmui hisoblanib, u milliy yoki xorijiy valyuta belgisi emas, shuningdek, naqd pul ko‘rinishiga ham ega emas. Fuqarolik muomalasi nuqtai nazaridan bu uning "mulkiy huquq" yoki "nomoddiy ne’mat" (intangible asset) sifatidagi huquqiy maqomini belgilaydi.

Biroq, moliya va bank huquqi nuqtai nazaridan yuzaga keladigan asosiy ziddiyat shundaki, kripto-aktivlar iqtisodiy reallikda ayriboshlash va jamg‘arish funksiyalarini bajarmoqda, qonunchilikda esa ulardan to‘lov vositasi sifatida foydalanish qat’iyan man etilgan. Bu holat "regulyativ dualizm"ni (tartibga solishdagi ikki yoqlamalikni) keltirib chiqaradi.

Quyidagi jadvalda an’anaviy pul va kripto-aktivlarning moliya-huquqiy farqlari chuqurlashtirilgan mezonlar asosida tizimlashtirildi:

Mezonlar	An'anaviy valyuta (Fiad)	Kripto-aktivlar (O'zbekiston qonunchiligida)
Huquqiy maqomi	Qonuniy to'lov vositasi	To'lov vositasi emas, mulkiy huquq/obyekt
Regulyator	Markaziy Bank	Istiqbolli loyihalar milliy agentligi (ILMA)
Emissiya markazi	Markazlashgan (Davlat)	Markazlashmagan (Algoritmik/Mayning)
Buxgalteriya hisobi	Pul mablag'lari schetlari	Tovar-moddiy zaxiralar yoki nomoddiy aktivlar
Xavf darajasi	Past/Nazorat qilinadigan	Yuqori (Volatillik va anonimlik xavfi)

Moliyaviy tizimga ta'sir mexanizmlari va xalqaro tajriba

Kripto-aktivlar bozorining kengayishi milliy moliya tizimiga ikki yoqlama ta'sir ko'rsatadi. Bir tomondan, u transchegaraviy moliya oqimlarini tezlashtiradi va tranzaksiya xarajatlarini (komissiyalarni) kamaytiradi. Ikkinchi tomondan, kapitalning nazoratsiz ravishda mamlakatdan chiqib ketishi (capital flight) va likvidlik risklarini keltirib chiqaradi.

Yevropa Ittifoqining **MiCA (Markets in Crypto-Assets)** reglamenti tajribasi shuni ko'rsatadiki, kripto-bozor ishtirokchilarini qat'iy litsenziyalash va ularning aktivlarini bank depozitlarida zaxiralash moliya tizimini barqaror saqlashning eng samarali usulidir. O'zbekistonda ham kripto-birjalar va kripto-depozitariylar faoliyati litsenziyalanadi, biroq ularning tijorat banklari bilan o'zaro hisob-kitob

qilish va mijozlar mablag‘larini himoya qilish mexanizmlari huquqiy jihatdan zaif simmetriyaga ega.

Soliq huquqi va rag‘batlantirish muammolari

Amaldagi soliq qonunchiligiga ko‘ra, jismoniy va yuridik shaxslarning kripto-aktivlar aylanmasidan olgan daromadlari soliqqa tortish obyektini hisoblanmaydi. Ushbu huquqiy norma investorlar uchun jozibador muhit yaratish maqsadida kiritilgan bo‘lsa-da, uzoq muddatli istiqbolda quyidagi huquqiy kolliziyalarni yuzaga keltirmoqda:

1. **Budjet daromadlarini yo‘qotish:** Yirik hajmdagi spekulyativ operatsiyalardan keladigan daromadlar davlat budjetini chetlab o‘tadi.
2. **Adolatlilik prinsipi:** An‘anaviy tadbirkorlik subyektlari (masalan, moliya bozori dilerlari) daromad solig‘i to‘lagan bir paytda, kripto-treyderlarning soliqdan butkul ozod qilinishi soliq huquqining neytrallik va tenglik prinsiplariga zid keladi.

AML/CFT (Jinoiy daromadlarni legallashtirish) risklari

Kripto-aktivlarning kiber-anonimlik tabiati pul yuvish va terrorizmni moliyalashtirish xavfini keskin oshiradi. O‘zbekiston kripto-provayderlar uchun mijozlarni to‘liq identifikatsiya qilish (**KYC - Know Your Customer**) majburiyatini yuklagan. Biroq, xorijiy va markazlashmagan birjalar (DEX) orqali amalga oshiriladigan P2P (Peer-to-Peer) o‘tkazmalarni ichki moliya-huquqiy monitoring doirasida nazorat qilish imkoniyati cheklanganligicha qolmoqda. Blokcheyn tranzaksiyalarini tahlil qiluvchi maxsus dasturiy ta‘minotlar va huquqiy algoritmlarning yetishmasligi milliy moliya xavfsizligiga tahdid soluvchi asosiy omillardan biridir.

"Aqlli shartnomalar" (Smart-Contracts) va fuqarolik-huquqiy integratsiya

Natijalar shuni ko'rsatadiki, blokcheyn texnologiyasining moliya tizimidagi eng istiqbolli yo'nalishi — bu aqlli shartnomalardir. Ular shartnoma shartlari bajarilishi bilan to'lovlarni inson omilisiz, avtomatik tarzda amalga oshiradi. Ammo O'zbekiston Fuqarolik kodeksida bunday bitimlarning huquqiy kuchi, raqamli imzolarining maqomi va shartnoma buzilgan taqdirda sud tartibida undirish mexanizmlari qonuniy ravishda mustahkamlanmagan. Bu esa yirik moliyaviy institutlarning ushbu texnologiyani joriy etishiga to'sqinlik qilmoqda.

Xulosalar

Kripto-aktivlar moliya tizimiga ham innovatsiya, ham tizimli xavf (risk) olib kiradi. Huquqiy bazani takomillashtirish uchun:

1. Fuqarolik kodeksiga "aqlli shartnoma" (smart-contract) tushunchasini va uning majburiyatlar huquqidagi o'rnini kiritish;
2. Tijorat banklariga moliya tizimi barqarorligini saqlash uchun "Kripto-banking" xizmatlarini ko'rsatishga cheklangan litsenziyalar berish rejimini joriy etish lozim.

Adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasining "Raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-5503-sonli Farmoni.
2. Rustambekov, I. (2022). *Raqamli huquq asoslari*. Toshkent: TDXU.
3. Kaal, W. A. (2020). *Decentralized Corporate Governance*. Journal of Financial Regulation, 6(2), 115-132.